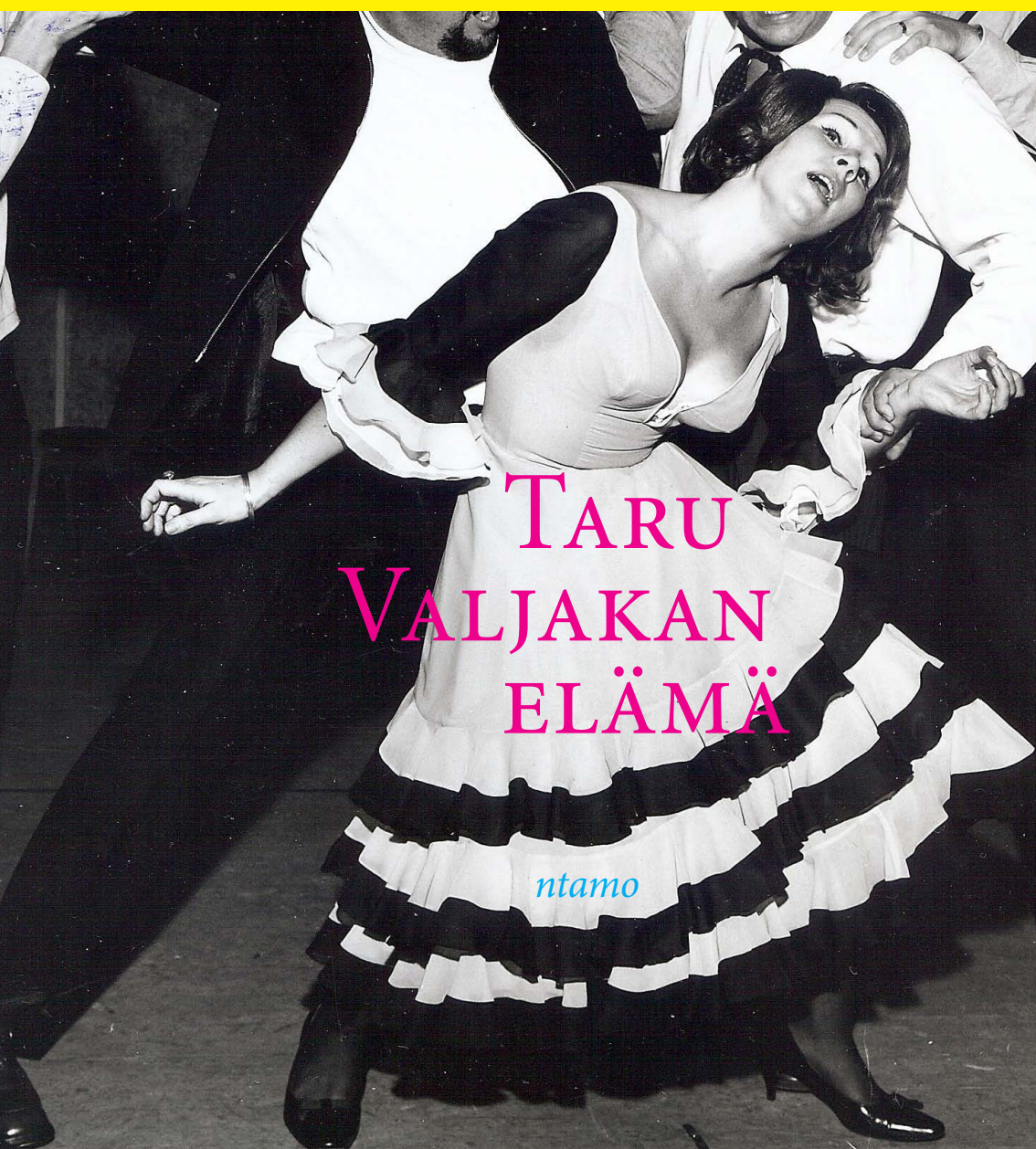

SUURIN

Marja Ahonala

KAIKISTA ON LAULU

TARU VALJAKAN ELÄMÄ

ntamo

Suurin
kaikista on
laulu

© 2015 Marja Ahonala
ISBN 978-952-215-579-5

Ulkoasu
Make Copies

Valokuvat
Taru Valjakan arkisto

Valmistaja
BoD – Books on Demand, Neuerstedt, Saksa

2015
ntamo
www.ntamo.net

Marja Ahonala

Suurin kaikista on laulu

Taru Valjakan elämä

ntamo, Helsinki

Sisällys

Esipuhe	11
LAPSUUS JA NUORUUS	13
Lapsuus sodan varjossa	14
Tuiskulassa	15
Tunturikadulla	20
Musikaalinen perhe	21
Koulua ja musiikkia	24
Musiikkiopinnot alkavat	26
Musiikki korvasi koulun	30
Rakastuminen aiheutti draaman	31
Onnelliset omaan kotiin	34
URAN ENSI ASKELEET	40
Moderni musiikki	42
Suuri suru	48
Runojen aarrearkku	49
Toinen sija Rio de Janeirossa	52
Huuma	54
Ovi oopperaan raottuu	58
Kaikki helsinkiläiset oopperaan	60
KOHTI HUIPPUA	65
Konserttisolistina	65
Bournemouthin valloitus	66
Kulttuurilähettiläänä	70
Jussi Jalaksen matkassa USA:ssa	77
Kohtalokkaat koelaulut	78
Metropolitan	78
Bayreuth	80
	80

Pariisi	80
Mustat aukot	81
Elämää esiintymislavojen ulkopuolella	83
Stressi	86
Henkilääkäri	87
Kansallisooppera loi nahkansa	88
Vaikka ilman pukua	91
Tinkimätön Puurunen	95
Suuret suomalaiset oopperat	97
Savonlinnan oopperajuhlat uuteen nousuun	99
Taikahuilu	101
Ratsumies valloitti yleisönsä	104
Kalle Holmberg ja laulava näyttelijä	106
Juhlat Pohjolan Salzburgissa	109
Ohjaajan merkitys	112
Vastanäyttelijän vaikutus	114
Vastanäyttelijänä Jorma Hynninen	115
Ratsumies Kieliiin	119
Punainen viiva	120
Viiva vieraili Metropolitanissa	125
Suomussalmella	126
Menestyksellä on hintansa	126
 HUIPULLA	 131
Lentävä hollantilainen	132
Kohtaaminen prinssin kanssa	132
Elämän rajallisuus	134
Vierailevana solistina Linzissä	136
Teatro Colónissa	138
Kestotähti	139
20-vuotistaiteilijajuhlat	143
Ilkeät sisarukset	145

Vuotava vene	146
Silkkirummun prinsessa	147
Kuhmossa	149
Sibelius-Akatemian professuuri jäi saamatta	150
 HUIPULTA	 155
Kakkukahvit	155
Ylös omin voimin	155
Unohdettuja säveltäjiä	162
Aino Acktén haamu	163
Kirkkokonsertteja	166
Oopperaklubin asiantuntijana	168
Puhdistus	171
Eestin musiikkiakatemiaan	171
Lahjoitus	175
Taiteen ytimessä	177
Hyvästi yhteinen vanhuus	179
Omaishoitajaksi	183
Coda	189
 TARU VALJAKAN OOPPERAROOLIT	 192
ANSIOMERKIT JA MITALIT	194
NIMIHAKEMISTO	195

Esipuhe

Taru Valjakka oli kollegansa, baritoni Jorma Hynnisen sanoin oman aikansa supertähti. Uran huippuvuodet ajoittuivat 1970- ja 80-luvuille, suomalaisen yhteiskunnan vakauden aikaan, jolloin syntyivät myös suuret suomalaiset oopperateokset, Ratsumies, Viimeinen kiusaus ja Punainen viiva. Maailmalla arvostetut oopperat nostivat Suomen suurten eurooppalaisten oopperamaiden joukkoon.

Vakituisen kiinnityksen Suomen Kansallisoopperaan Valjakka sai vuonna 1969. Määrätietoisuutensa avulla lyyrinen sopraano saavutti nopeasti ykkössolistin aseman ja esitettäväkseen kymmenien oopperateosten pääroolit. Musiikki ja esiintyminen olivat hänelle koko elämä, joten Taru nähtiin jatkuvasti myös suurten kuoro- ja orkesteriteosten solistina. Muistelmat alkavat hänen lapsuus- ja nuoruusvuosistaan, kertovat uran nopeasta noususta ja kohokohdista unohtamatta syviä pettymyksiä. Avoimeen tapaansa hän kuvaa myös aikaa jolloin eläkkeelle oli pakko jäädä sekä vuosia miehensä omaishoitajana.

Uran alkua musiikin maailmassa silotti musiikillinen tausta. Tie kohti menestystä alkoi suhteellisen varhain. Huipulle pääsy vaatii lahjakkuuden lisäksi tinkimätöntä työtä. Osaltaan myös luonteenominaisuudet – määrätietoisuus, itsevarmuus, temperamenttisuus ja hyvä tilannetaju – auttoivat Tarua etenemään urallaan, heittäytymään uusiin tilanteisiin ja löytämään nopeasti keinot pärjätä kiperissäkin tilanteissa. Laulamisesta tuli hänen elämänsä tarkoitus. Tiensä oopperamaailmaan hän raivasi joskus myös intriigin sävyttämässä kilpailullisessa ilmapiirissä. Hän osasi hurmata yleisönsä ja saavutti paljon, mutta kaikkea ei hänkään saanut, jotta oleellista jäi puuttumaan.

Parrasvalojen sammuttua ja esiripun sulkeuduttua oli Tarun omanarvontunto kovalla koetuksella. Siirtyminen tavalliseen ar-

keen tuottaa suurimmalle osalle esiintyvistä taitelijoista suuria vaikeuksia, eikä se ollut helppoa Tarullekaan.

Taru Valjakka oli joitakin vuosia aiemmin esittänyt yhteiselle ystävällemme professori Inkeri Elomalle toiveen elämänvaiheidensa kirjoittamisesta. Inkerin ehdotuksesta otin haasteen vastaan. Tarua en tuntenut entuudestaan. Vähitellen kuva hänen persoonallisuudestaan alkoi hahmottua, saada sävyjä ja täydentyä.

Teosta varten käytössäni ovat olleet Tarun seitsemän kookasta leikekirjaa, joihin hän on tallettanut uransa esiintyjänä sekä konsertti- että oopperalavoilla. Päiväkirjoja Taru ei kirjoittanut, niistä olisi ollut suurta apua muistelmien tallentamisessa, sillä hänen uransa huippuajoista oli kulunut muistelmia kirjoittaessani jo vuosikymmeniä. Monista tapahtumista olisin halunnut kuulla enemmänkin, saada lisää syvyyttä ja tunnetta. Suoraviivainen Taru ei kuitenkaan lisäkysymyksilleni lämmennyt.

Muistelmateosta varten haastattelin Tarun lisäksi hänen kollegoitaan, oopperanjohtajia, kapellimestareita, lavastusmestaria ja ystäviä. Heihin kuuluvat Ritva Auvinen, Heljä Angervo-Karttunen, Jorma Hynninen, Kalle Holmberg, Okko Kamu, Vilppu Kiljunen, Lisbeth Landefort, Meri Louhos, Ulla Maijala, Seppo Nurmimaa, Angela Oker-Blom, Jorma Panula, Juhani Raiskinen, Aulis Sallinen, Osmo Savolainen, Leif Segerstam, Tuomo Seppo, Ulf Söderblom, Jussi Tapola ja Merja Wirkkala. Haastateltavinani olivat myös Tarun veli Tapani Kumpunen ja Tarun lapset Päivi Salminen ja Mikko Valjakka puolisoineen. Kiitokset heistä jokaiselle!

Suuren kiitoksen ansaitsevat Tarun ystäväpariskunta Inkeri ja Rauno Elomaa sekä Tarun Terhikki-sisar ja hänen puolisonsa Matti Kilpiö, jotka lukivat käsikirjoituksen ja ehdottivat siihen tarpeellisia täsmennyksiä.

Helsingissä kesäkuussa 2015

Marja Ahonala

Lapsuus ja nuoruus

Musiikinopettaja Oiva Kumpunen, 30-vuotias poikamies, asui vanhimman sisarensa Lyylin luona Tunturikadulla Helsingissä. Sisarusten kanssa Lyylin kaksiossa olivat viimeiset elinvuotensa asuneet myös hoitoa tarvinneet vanhemmat Otto ja Maria. He kuolivat muutaman kuukauden välein vuonna 1931.

Suomi alkoi 1930-luvun alussa teollistua voimakkaasti ja etenkin Helsinkiin tarvittiin lisää työvoimaa maaseudulta. Asuntopula oli huutava, joten jokaisen asunnonomistajan velvollisuutena oli ottaa vuokralaisia vapaaseen huoneeseen.

Syksyllä 1932 töölöläiskaksion toisen huoneen vuokrasivat eteläpohjalaiset Kivirinnan sisarukset. He muuttivat Jyväskylästä Helsinkiin työn perässä. Kohtalolla taisi olla sormensa pelissä, sillä rakkaus leimahti rauhallisen Oivan ja sisaruksista toisen, 23-vuotiaan iloisen ja räiskyvän Ailin välillä niin, että häitä vietettiin jo vajaan vuoden kuluttua ensikohtaamisesta, elokuussa 1933.

Kumpusen nuoripari jäi asumaan Tunturikadun asuntoon, josta Lyyli-sisar pian muutti pois. Kaksio täyttyi elämästä, kun perheeseen syntyi seitsemän vuoden sisällä neljä lasta: esikoispoika Tapani vuonna 1934, kaksostytöt Taru ja Tuula syyskuussa 1938 ja kolme vuotta myöhemmin kuopus, Terhikki.

Elämä 1930-luvun Suomessa oli niukkaa, mutta sekä Oivalla että Aililla oli työpaikat, joten toimeentulo oli turvattu. Kodista ja lapsista huolehti ajan tavan mukaan maaseudulta kaupunkiin muuttanut kotiapulainen.

Koko maailmaa koetteli Yhdysvaltojen pörssiromahduksesta vuonna 1929 alkanut lama ja toisen maailmansodan ensimmäiset merkit alkoivat näkyä Euroopassa 1930-luvulla; Saksassa olivat juutalaisvainot alkaneet ja Espanjassa riehui sisällissota.

Vaikka elämä oli niukkaa olivat olot Suomessa jonkin verran paremmat useimpaan muuhun Euroopan maahan verrattuna.

Suomen bruttokansatuote oli 1930-luvulla neljänneksen Euroopan keskiarvoa korkeampi.

Elämisen niukkuus kosketti lähes kaikkia ja vuonna 1939 perustetun Kansanhuoltoministeriön tehtävänä oli turvata tasapuolinen elintarvikkeiden saanti koko väestölle. Sota-ajan vaikutukset ulottuivat pitkälle, sillä sokeri ja kahvi vapautettiin säännöstelystä vasta vuonna 1954.

Lapsuus sodan varjossa

Sodalta Suomikaan ei välttynyt. Kumpusen esikoinen Tapani oli talvisodan syttyessä viisivuotias. Hän muistaa vielä, kuinka Tunturikadun hissikuilun yläpuolella oleva sireeni ulvoi keskellä yötä nousevaa ja laskevaa ääntä. Lapset herätettiin ja heille puettiin villasukat jalkaan. Runsaan vuoden ikäiset kaksoset kainalossaan ja Tapani kintereillään kiiruhtivat äiti ja kotiapulainen kolmannesta kerroksesta turvaan talon kellariin. Kellarin seinustan penkeillä istui vaiteliaita ihmisiä. Heistä toiset lukivat sanomalehtiä kädet täristen, toiset söivät eväitä ja joivat termoskannuistaan kahvia tai teetä. Tunnelma oli hiljainen ja painostava. Kerran kranaatinsirpale osui rakennusta kannattavaan palkkiin, jolloin vanha mies kysyi lakonisesti, olisiko jollakin vielä teetä jäljellä. Kukaan ei näyttänyt noteeraavan hänen kysymystään, mutta joku kuitenkin ojensi hänelle teekannun, josta mies lirutti hiljalleen teetä palamaan syttynyt palkkia pitkin saaden tulen sammumaan.

Oiva Kumpunen palveli sodan aikana ilmatorjuntajoukoissa Helsingissä. Hänen pääasiallinen asemapaikkansa oli Punaisen Ristin sairaala Topeliuksenkadun varrella. Toinen ilmatorjuntapaikka sijaitsi Lauttasaaren kallioilla.

Huoli lasten selviytymisestä sodan jaloissa oli suuri ja etenkin Helsingistä lähetettiin osa lapsista sotaa pakoon sekä maaseudulle että sotalapsiksi Ruotsiin. Kumpusen lapset lähetettiin

Sisä-Suomeen, ja sinne he jäivät talvisodan loppuun asti. Heidän sijoituspaikkoinaan olivat Jyväskylä, Syrjän talo Kekkosen kylässä Ruovedellä sekä Ylä-Siekkilän talo Jyväskylän liepeillä, Vesangassa. Siellä olostä Tapani-veljen mieleen on jäänyt tilanne, jossa vanha isäntä kuori nauriin ja antoi siitä jokaiselle palan. Talon emäntä paheksui moista anteliaisuutta. Yltäkylläisyydessä ei eletty maaseudullakaan, eivätkä kaikki ihmiset suinkaan olisi olleet halukkaita vastaanottamaan kaupungeista turvaan tuotuja lapsia.

Kesät 1940–42 Kumpusen perhe vietti Nummelassa, Saha-pellon tilalla sijainneessa mökissä. Tilan omistivat Oiva-isän sukulaiset Karhumäet. Taru oli niin pieni, ettei hän noista ajoista itse muista juuri mitään. Ainoa muistikuva liittyy mökiltä alas tielle johtaneeseen polkuun, jonka varrella oli kääntyvällä puukannella varustettu kaivo. Joku oli avannut kannen, Taru kurkistaa kaivoon, jossa häntä kohtaa kummallinen näky. Isoveli tiesi, että kaivossa oli kuolleita sammakonraatoja, jotka kelluivat vedessä vatsat ylöspäin, ja sulki kannen.

Aili-äiti kävi Helsingissä hoitamassa perheen asioita. Hän oli ahkera pyöräilijä ja saattoi taittaa kesäisin reilun 80 kilometrin pituisen edestakaisen matkan Nummelasta Helsinkiin polkupyörällä. Eräänä kauniina kesäpäivänä kaksoset Taru ja Tuula päättivät lähteä äitiä vastaan. Heidän käveltyään noin kolmen kilometrin pituisen matkan vastaan pyöräili naapurin emäntä, joka arvasi lasten lähteneen omille teilleen. Hän vei työt kotiinsa, tarjosi heille pulaa ja maitoa sekä soitti läheiseen Karhumäen taloon, josta juostiin kertomaan kotiväelle tyttöjen löytyneen.

Tuiskulassa

Vuonna 1943 Kumpuset päättivät ostaa perheelleen turvapaikan. Vanhemmat katselivat Helsingin Sanomista ”myytävänä”-ilmoituksia. Haussa olivat kohteet, joiden sijainti olisi noin 50

kilometrin säteellä Helsingistä. Niin löytyi Keski-Uudeltamaalta Pornaisista kahden hehtaarin pientila, Tuiskula, jonka rakennusta kuvattiin lasikuistilla varustetuksi hirsihuvilaksi. Liikkuminen sotavuosien aikana oli hankalaa, joten ostopäätös tehtiin ennen kuin paikkaa oli edes nähty.

Saapuessaan ensi kertaa Tuiskulan pihaan Aili-äiti oli purskahtanut itkuun ja todennut, ettei hän sinne koskaan tule. Vastassa oli melkoisen huonossa kunnossa oleva mökki, jonka ”lasikuisti” osoittautui todellisuudessa hataraksi, lautarakenteiseksi ja jo vähän kallellaan olevaksi porstuaksi. Mökissä oli perheen sinne muuttaessa porstuan lisäksi ainoastaan pahvitapeteilla vuorattu hirsitupa. Ensimmäisenä kesänä kiusana olivat luteet, joita lapset opettelivat tappamaan kynsillään järjestäen myös lutikantappajaiskilpailuja.

Viimeisten sotavuosien ajan perhe asui Pornaisten mökillä vakituisesti niin, että viisivuotiaat Taru ja Tuula aloittivat siellä koulunkäynnin vuonna 1943. Jaloissaan perunajauhoilla valkaistut puupohjaiset kengät ja käsissään narusta punotut laukut kulkivat kaksoset puolen kilometrin matkan mökiltä pieneen, puurakenteeseen kansakouluun.

Aivan ensimmäiseksi aamuisin opettaja tarkasti kynnet ja kädet. Luokalla oli kehitysvammainen poika, ja koululaiset naureskelivat, kun häneltä putosivat housut jalasta. Poika ei myöskään oppinut lukemaan saati tervehtimään. Opettaja Kyllikki Kangasaho piti tiukasti huolta siitä, että poika sai osakseen tasa-arvoisen kohtelun.

Kumpusen lapset muistavat olleensa kaikkeen tyytyväisiä: mitään ei puuttunut eikä toisaalta muusta tiedetty. Sama vaatimaton elämäntapa vallitsi kaikkialla ympäristössä. Paikka oli metsän keskellä ja kaikille hyvin rakas. Tuiskulassa elettiin pitkälti omavarais-taloudessa. Siellä oli marjapensaita sekä peruna- ja juuresmaa, josta riitti syötävää aina talven puoleen väliin asti. Lattian alla olevaan

Lyyrinen sopraano Taru Valjakka (s. 1938) oli kollegansa, baritoni Jorma Hynnisen sanoin ”oman aikansa supertähti”. Hänen lahjansa havaittiin varhain, ja häntä arvostettiin alusta alkaen erityisesti vaikean modernin musiikin tulkitsijana. Hän sai vakituisen kiinnityksen Suomen Kansallisoopperaan vuonna 1969 ja oli keskeisellä tavalla mukana uuden suomalaisen oopperan suurteosten kuten *Ratsumies*, *Viimeiset kiusaukset*, *Punainen viiva* ja *Silkkirumpu* toteutuksissa.

”Musiikki ja esiintyminen olivat Taru Valjakalle koko elämä”, kirjoittaa Marja Ahonala tässä elämäkertateoksessa, jossa tähti kertoo vaiheistaan suoraan ja värikkäästi. Kirjaa varten on haastateltu myös lukuisia kollegoita ja ystäviä kuten Jorma Hynninen, Kalle Holmberg, Lisbeth Landefort, Meri Louhos, Jorma Panula, Juhani Raiskinen ja Leif Segerstam.

Suurin kaikista on laulu on kertomus huikeasta urasta, sen vaatimista ponnistuksista, voitoista ja tappioista, kilpailusta ja intrigeistä, hurmasta ja hurmaamisesta — ja yksityisestä, joskus yksinäisestäkin ihmisestä kaiken takana.

